

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Markéty Kittlové
“Vzpouora materiálu:
Publicistika Jiřího Weila ve 20. letech a jeho disertace jako revoluční gesto”
předkládané v roce 2024 v Ústavu české literatury a komparatistiky

I.

Předložená práce se zabývá vybranými publicistickými texty Jiřího Weila, které uveřejňoval především ve dvacátých letech 20. století (věnoval je poznávání a zprostředkovávání životní a kulturní reality sovětského Ruska s důrazem na specifické umělecké avantgardní projevy, zvláště formalistické školy a tzv. literatury faktu), a jeho disertací *Gogol a anglický román 18. století*. Autorka sleduje vybraný materiál v tomto období autorovy publicistické činnosti v jeho avantgardní revolučnosti a zároveň vnitřní rozporuplnosti, i jako přípravu jeho vlastní literární, resp. beletristické tvorby. Interpretační klíč tu představuje metafora „vzpouory materiálu“, tj. rys, který je v práci zvýznamněn jako charakteristický pro veškerou Weilovu činnost, v návaznosti na Bohumila Mathesia a jeho interpretaci (1938) románu *Moskva-hranice*, jako „konflikt mezi tím, co autor chce či se cítí povinen tvrdit (...), a skutečnou výpovědí jeho textu (...). Obecněji lze tento konflikt charakterizovat jako svár mezi ideologií, která velí zobrazovat skutečnost a psát o ní určitým způsobem, a vlastní intuicí, citem, který vidí něco zcela jiného, než co velí vidět ideologie“ (s. 8).

II.

Markéta Kittlová se tématem dlouhodobě zabývá a ve své disertační práci tedy nosně vychází z důkladného a spolehlivého materiálového studia. Své dosavadní bádání zúročila a její disertační práce jako celek představuje kvalitní výkon bez větších výkyvů. Má shrnující charakter, převažující literárněhistorický popis úspěšně střídá podrobné a pozorné interpretační čtení. Ocenit lze úsilí o postižení dynamiky jak dobového avantgardního myšlení a uměleckého směřování, tak Weilova originálního přístupu k uměleckým a mimouměleckým skutečnostem a jeho tvůrčích postupů, a to i v zacílení na momenty jedinečnosti jeho pozdějších stežejných prozaických výkonů.

Z hlediska vytčeného cíle se jeví jako funkční (byť v některých aspektech může vyvolávat i otázky, viz níže) úsilí o nalezení, resp. prověření specifického interpretačního hlediska. Celkem práce prochází titulní sousloví „vzpouora materiálu“; tato osnovná linie a zastřešující interpretační perspektiva je traktována v několika zastaveních, resp. podobách a v různých sledovaných typech textů a autorových projevech. Konfliktní vztah ideologického a estetického vidění světa se tu vrací nejen ve variacích, ale i v opakování v základních charakteristikách, úvahách a interpretacích.

III.

Předložená práce je zpracována formálně pečlivě (překlepy nečetné), autorka formuluje s jistotou a plynule, rušivě mohou působit některé opakující se formulace a rovněž pasáže, v nichž autorka mluví o tom, co bude dál dělat (např. „v následující části bude... demonstrováno“, s. 31). Náležitá je pododoba bibliografického zápisu, standardní práce s poznámkami pod čarou a grafická podoba. S prameny a literaturou předmětu autorka pracuje odpovídajícím způsobem a funkčně; stručně resumuje stav poznání v odborné literatuře týkající se jejího tématu, ze sekundární literatury se podstatně opírá o práce Růženy Grebeníčkové. Práce se vyznačuje přehlednou a logickou strukturou, její argumentace je srozumitelná.

Odpovídající a podrobnou analytickou pozornost věnuje úvahám a textům představitelů ruského formalismu (Šklovskij, Tyňanov a Ejchenbaum) a dobovým inspiracím a projevům české levicové avantgardy, resp. situaci, v níž Weilovy články a reportáže vznikaly a do níž vstupovaly. Dokládá a ozřejmuje podstatné rysy Weilovy publicistiky různorodého zaměření, resp. psaní o literatuře z hlediska tematického a metodologického. Přesvědčivě působí především konkrétní vhledy do textů, jejich výklady a komparace s vědomím kontextových souvislostí – hlavně v kapitolách o Weilově disertaci, její metodologii, inspiracích a analogiích.

Za nosné partie a přínos předložené práce tedy považuji zvláště hlubší a důsažnější pohledy a výklady týkající se formujícího sepětí Jiřího Weila s ruskou avantgardou a s formalistickým pojetím literatury a umění, a to v hledání nové, revoluční dynamiky, jakéhosi nového společensko-uměleckého počátku (destrukčně-konstrukčního obratu), dále v aspektech tematických, formálních, stylových, zároveň jako předpoklad další autorovy životní a umělecké cesty, včetně nalezení specifických prozaických postupů, jež spolutvářejí nadčasové hodnoty Weilova esteticky působícího díla a jeho jedinečnost v kontextu české moderní literatury.

IV.

Dotazy a náměty k diskusi vzbuzuje zejména interpretační metafora „vzpouora materiálu“, resp. otázka spjatá s rozsahem její platnosti a s možnostmi (opatrnějšího a diferencovanějšího) užití. „Konflikt mezi ideologií a vlastní intuicí, citem“, se ve Weilových textech projevoval různým způsobem a souvisejí s ním další typy rozporuplnosti. Vzpouora materiálu se ve sledovaném období navíc – jak píše autorka – „teprve formuje“ („začíná rodit a připravovat“, atp.), týká se tak spíše pozdějších desetiletí a směřuje k Weilově prozaické tvorbě (v tomto smyslu opakovaně výklad v předložené práci míří, ve stopách Mathesiovy interpretace především k románu *Moskva-hranice*). Je možné uplatnit představu „vzpouory materiálu“ všeobecně, pro celé Weilovo dílo? Spojuje, nebo rozděluje Weilovu namnoze časovou publicistiku a jeho prozaická díla s nadčasovým významovým potenciálem?

Svazky Weilovy publicistiky v rámci *Spisů* (nakl. Triáda) a komentáře jejich editora Michaela Špirita ukazují rozpor mezi literárními texty (s estetickou funkcí) a publicistikou, v níž autor zůstával v zásadě trvale věrný bolševickému, resp. komunistickému vidění světa vlastně až do let padesátých, přes všechny poznatky o jeho charakteru a přes své osobní zkušenosti s touto ideologií. Rozpory Weilových popisů a argumentů s fakty od dvacátých let vyplývaly z publicistovy a reportérovy loajality vůči „zostřujícím se politickým usnesením komunistické strany“. Lze ve světle toho, že se ve dvacátých letech formovala autorova publicistika v základních rysech, charakterizovat jeho publicistiku jako celek, resp. jaké jsou zásadní konstaty a proměny v následujících desetiletích? Jak dojde k tomu, že autor něco říci chce, a říká něco jiného? Nejde tu spíše o vzpouora autora vůči materiálu? A v této souvislosti je možné v obecnější rovině zvažovat: Lze vůbec postihnout, „co autor chce či se cítí povinen tvrdit“ (s. 8), nebo jen interpretovat, co napsal a zveřejnil? Co je pak „skutečná“ výpověď textu? Koneckonců, není už v té prvotní představě změny, resp. této konkrétní (historické) revolučnosti skryta ideologie? A nelze shledat rozpor mezi ideologií a dokumentem v podstatě vždy, již z podstaty?

Různé typy rozporů lze shledat v různorodých oblastech, může jít o existenci a výklad pravdy, konflikt pravdy kolektivu a pravdy jedince, o konflikt morální, intelektuální. V praktickém životě, osobních postojích ke skutečnosti a k budoucnosti (a potažmo v publicistice) může takové konflikty „řešit“ víra („iluze“), dovolující podržet ideál a všechna negativa vidět jen jako podružná, jako překážky na cestě za tímto ideálem. Ve Weilových prózách jako projevu estetického poznávání a vztahu ke skutečnosti jsou pak tato negativa

jiným způsobem a jedinečně tematizována. Posílené vědomí této odlišnosti (naznačené ostatně ve formulaci o „konfliktu individua a kolektivu jako charakteristice Weilovy umělecké osobnosti“, s. 87) by práci myslím prospělo. Právě konflikt jednotlivce a prostředí ve znamení sugesce a tlaku nadosobní ideje (s momenty absurdity) se stal přeneseně podstatnou významovou rovinou jeho vrcholných románů. V literárních textech se lomeně odráží svár individuálního a kolektivního, jenž zůstal esenciálně vnitřní rozepří (srov. pozoruhodná Kalistova slova o mlčení, citovaná na s. 15, jako znamení „vnitřního člověka Weila“ v kontrastu se způsobem, jímž se projevoval navenek).

V.

Závěrem lze konstatovat, že práce Markéty Kittlové splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci. Je zdařilá a úspěšně naplňuje zadání a stanovený cíl. Autorka v ní prokázala schopnost pozorné a důsledné práce se svěbytným literárněhistorickým materiálem v širších mezioborových souvislostech. Proto předloženou práci *doporučuji* k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěla*.

7. ledna 2024

doc. PaedDr. Luboš Merhaut, CSc.